

Dezintegráció és újraszerveződés az iparban

**Regionális átalakulási folyamatok
a Nyugat-Balkán országaiban
tudományos konferencia
2011. II. 23 – 24.**

Lux Gábor

Ph.D., tudományos munkatárs
MTA Regionális Kutatások Központja
Dunántúli Tudományos Intézet
lux@rkk.hu

- Fő kérdések:
 - Hogyan jelennek meg az iparfejlődés Közép-Európára jellemző fő folyamatai a Nyugat-Balkánon?
 - Milyen szerepet tölt be az ipar a területi versenyképességben?
 - Milyen területi különbségeket hoz létre az egyenlőtlen iparfejlődés?
 - A Nyugat-Balkán térsége és az EU10-ek között
 - A Nyugat-Balkán országai között
 - Országokon belül, szubnacionális szinten

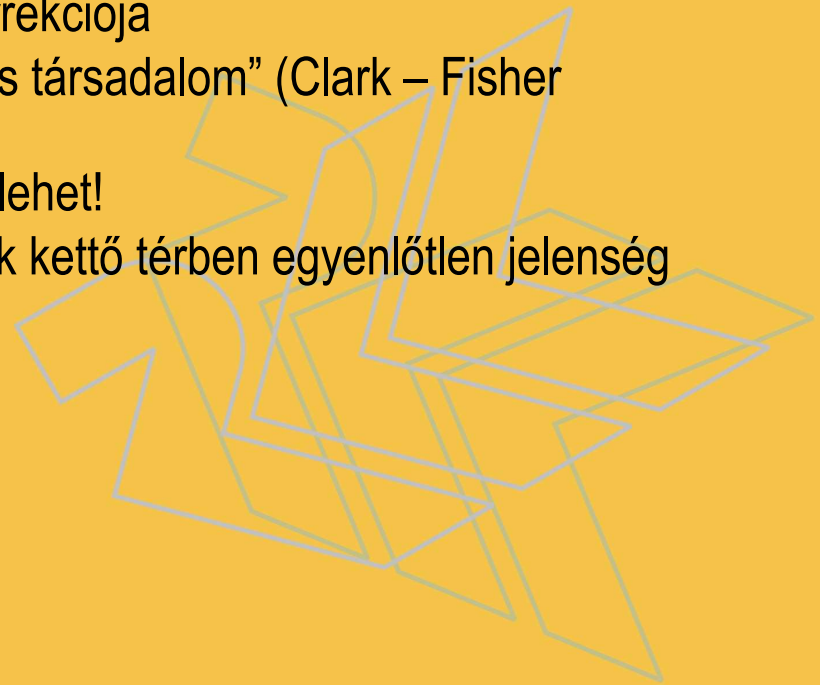
Ipari átalakulási trendek a poszt-szocialista Közép-Európában

- Az átalakulási folyamat előfeltételei:
 - a szocializmusból örökölt felhalmozódott (halogatott) válságok
 - a széleskörű szerkezetváltáshoz szükséges források/politikai tőke hiánya
 - ipar- és tervezésellenesség, a piaci megoldásokba vetett hit
 - kaotikus, gyorsan változó környezet, intézményi instabilitás
- Következmények:
 - mély válság, különösen a nehézipari térségekben
 - részleges válságkezelés („halogatás” vagy „megelőzés”?)
 - aktív **szerkezetátalakítás** helyett passzív **szerkezetátalakulás**
 - terciarizáció, a szolgáltatások gazdasági szerepének növekedése
 - a külföldi működőtőke (**KMT / FDI**) növekvő jelentősége

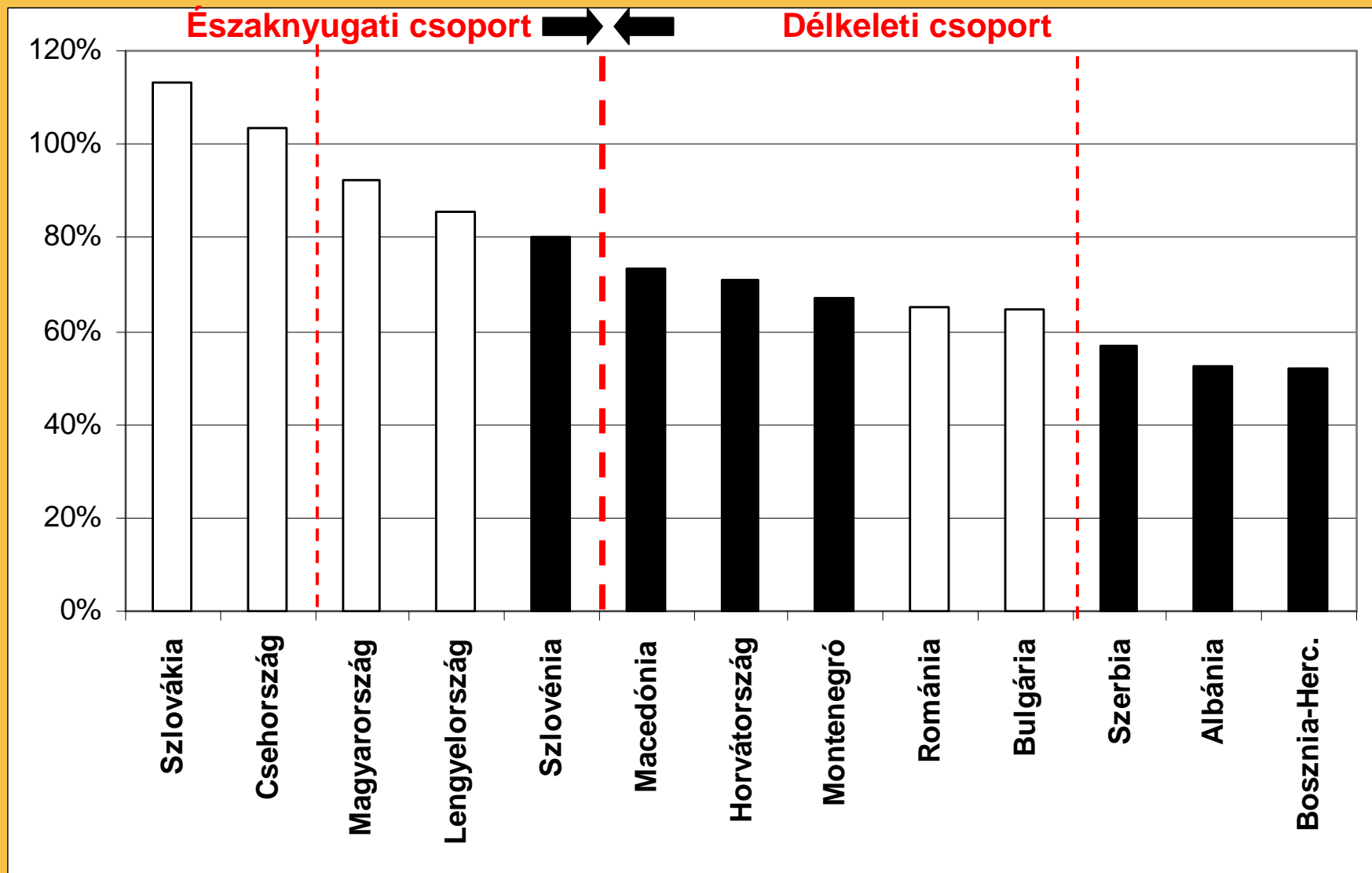
Ipari átalakulási trendek a posztoszocialista Közép-Európában II.

- Duális iparszerkezet: erősen eltérő versenyképességű hazai és KMT-alapú ipar
 - ágazati dualitás (feldolgozóipar vs. egyéb; helyi piacvásárlás vs. exportorientáció)
 - területi dualitás (a KMT megjelenéséből részesülő vs. kimaradt területek)
- A terciarizáció jelentősége:
 - a „túliparosodott” gazdaság szerkezeti korrekciója
 - modernizációs folyamat, „posztindusztriális társadalom” (Clark – Fisher hipotézis)
 - a gazdasági fejletlenség/lecsúszás jele is lehet!
- A három folyamatból az első általános, a másik kettő térben egyenlőtlen jelenség
 - országok között
 - szubnacionális szinten

Dezindusztrializáció 1990–2008 (1990=100%)

Az átalakulás sajátosságai a Nyugat-Balkán országaiban

- Történelmi és posztoszocialista különbségek által is erősen tagolt tér
 - a jugoszláviai területi kiegyenlítési (iparosítási) politikák kudarca
 - erősödő belső határok, tagköztársasági piacok szerepének növekedése
 - korán érkezett válság, a „déli” tagköztársaságok magas munkanélkülisége
 - a transzformációs visszaesés egybeesése a jugoszláv állam felbomlásával és Albánia belső instabilitásával
- ➔ **a területi különbségek radikális emelkedése; ezen belül a nemzeti különbségek elsőbbsége**
- A területi különbségek alakulását befolyásoló tényezők:
 - történelmi (preszocialista) fejlettségi szint
 - a háborúk és konfliktusok hatásai: értelmüket veszített térségi specializációk (v.ö. szovjet utódállamok), szétszakadt gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok, háborús pusztítás (fizikai, intézményi és **humántőke**-veszteségek – egyéni és csoportos túlélési stratégiák, emigráció)
 - a nyugati piaci integráció folyamata vs. izoláció (embargók, földrajzi, gazdasági fejletlenségből adódó)

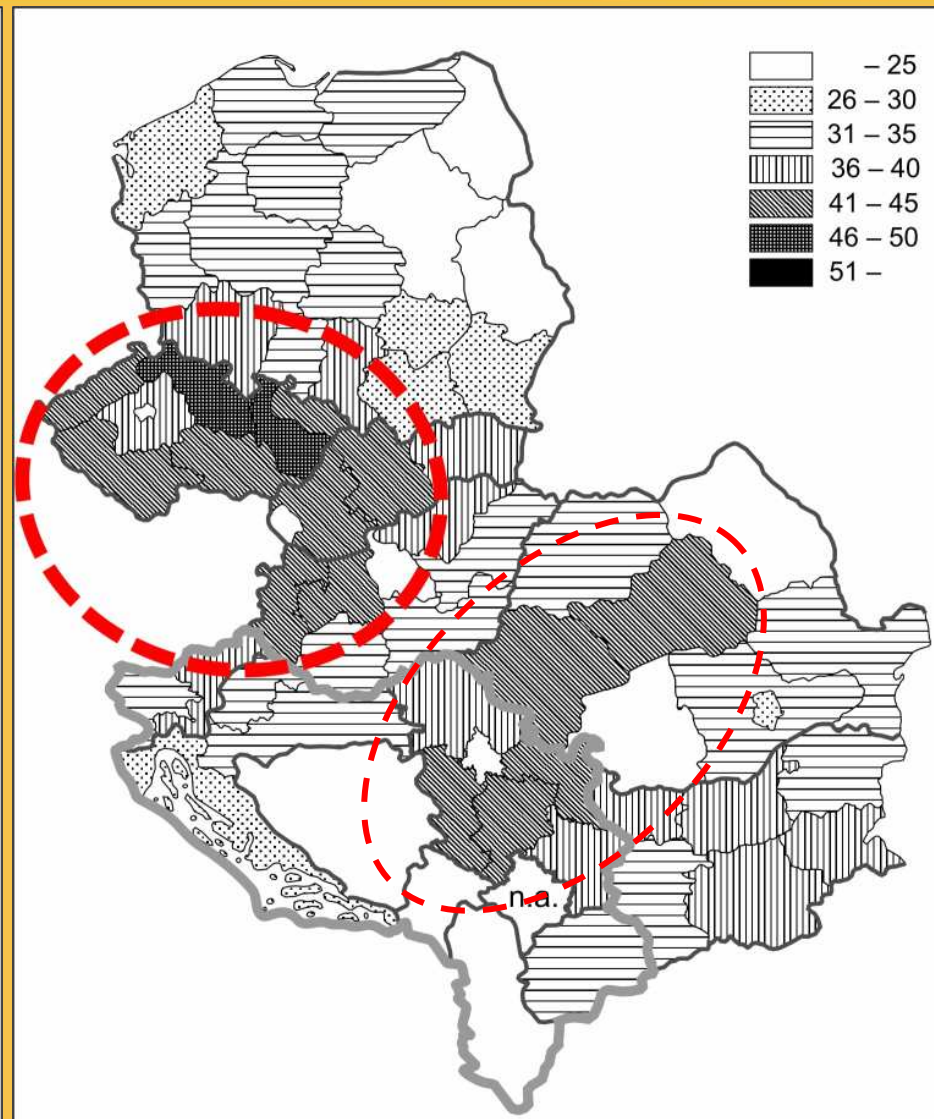
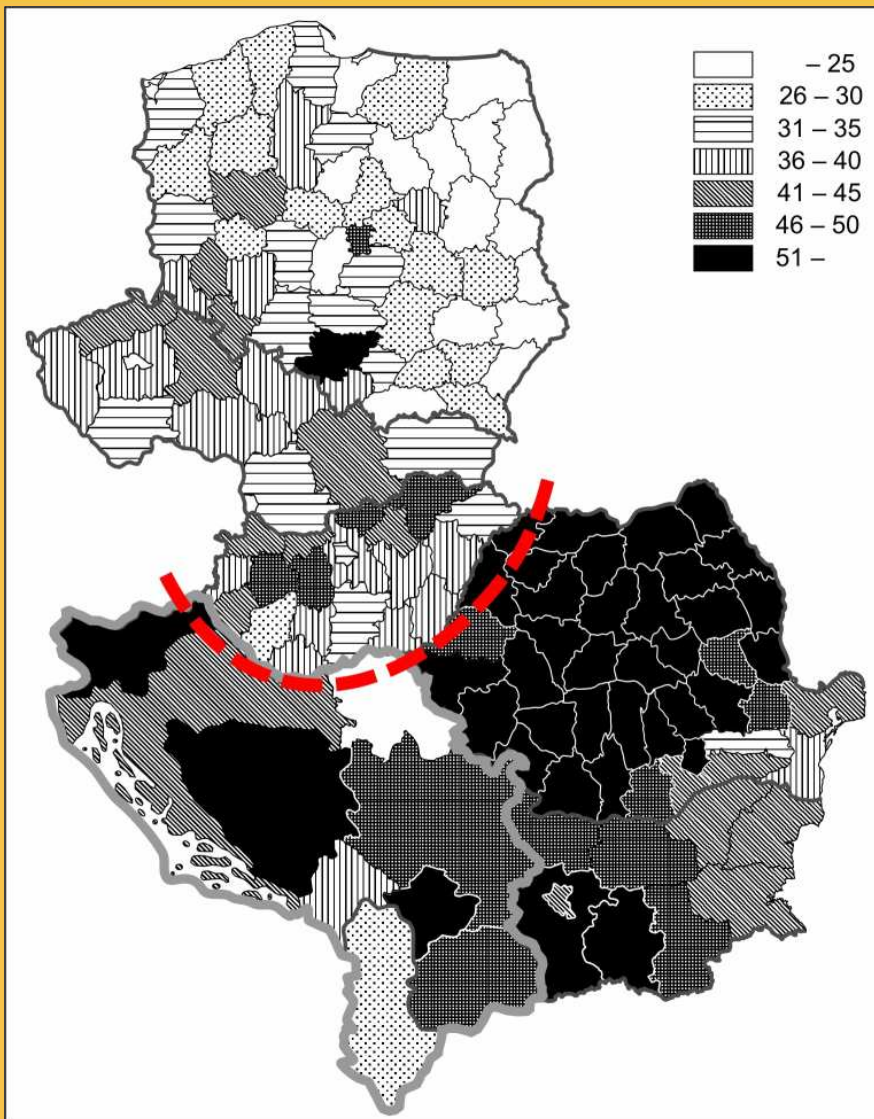

Az átalakulás sajátosságai a Nyugat-Balkán országában II.

- Speciális probléma: ipari összeomláson keresztülment terek
 - Bosznia-Hercegovina, Északkelet-Montenegró, Dél-Szerbia, Északkelet-Macedónia, Koszovó: a formális gazdaságba való visszatérés nagyon alacsony szintje
 - Szerbia ipari centrumai, 1996–2008 (Zeković 2008):
 - 20-50 ezer foglalkoztatott: 8 → 1 (Újvidék)
 - 10-20 ezer foglalkoztatott: 17 → 4 (Pancsova, Kragujevac, Niš, Szabadka)
 - 5-10 ezer foglalkoztatott: 26 → 18
 - 1-5 ezer foglalkoztatott: 125 → 55 (Koszovó nélkül)
 - Bosznia-Hercegovina hadiipari komplexuma, vegyipara és fémfeldolgozása
 - A „posztindusztriális” társadalom mint visszatérés a preindusztriális múltba:
 - újraparaszttosodás
 - kereskedelem
 - hagyományos iparágak
 - állami és nemzetközi bürokrácia (Bosznia)

Az ipari foglalkoztatás területi szerkezete: 1990 és 2008

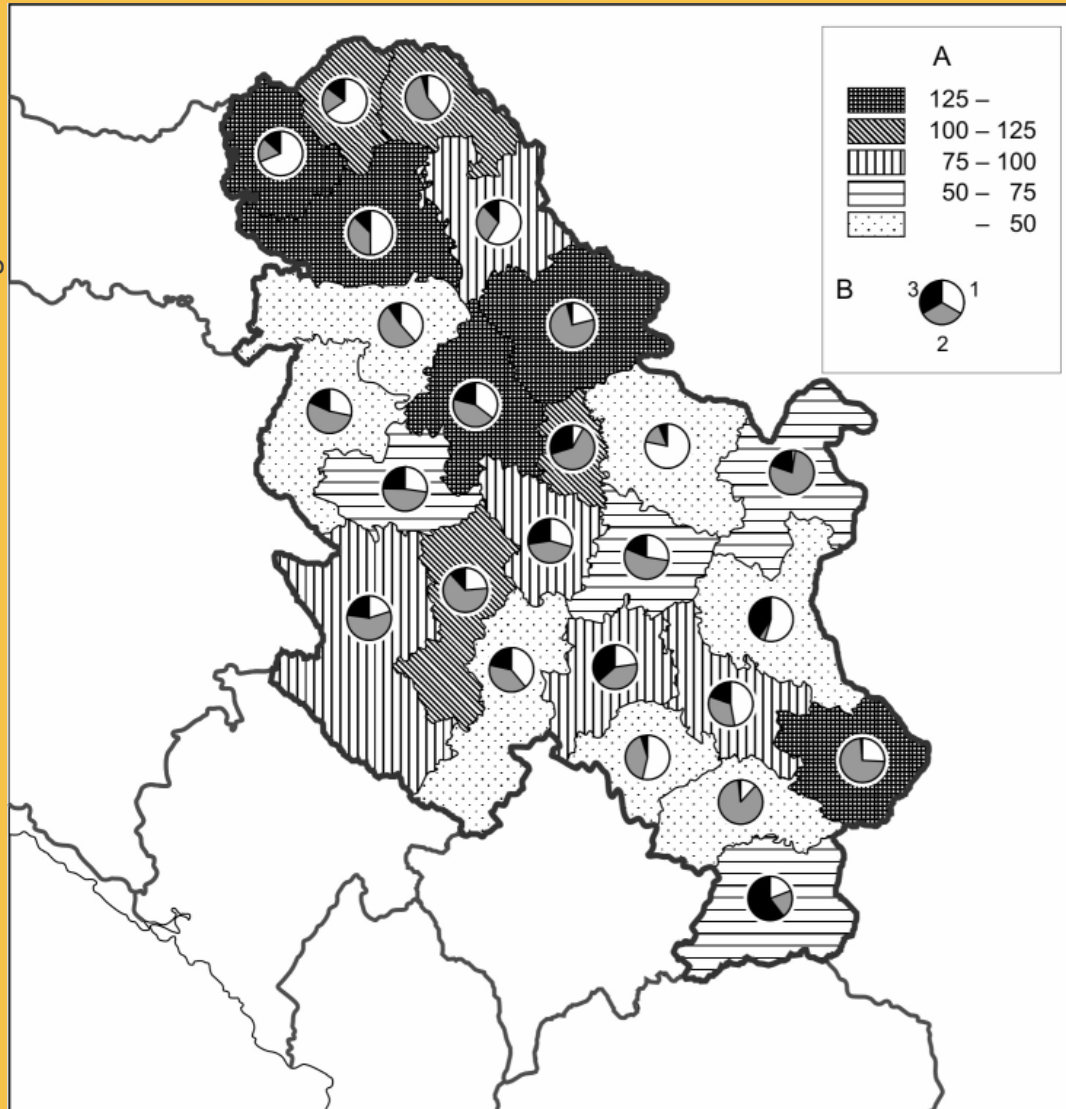

Az új ipari térszerkezet sajátosságai

- Az ipari átalakulás tradicionális (történelmi) különbségeket teremtett újra a szocialista kiegyenlítődés után
- A külföldi működőtőke egyenlőtlen terjedése elmélyítette az északnyugati és délkeleti országok közötti eltéréseket
- Az ipar és a szolgáltatások eltérő szerepet játszanak különböző régiótípusok gazdaságában (fővárosi agglomerációk, átmeneti régiók, periférikus régiók)
- Két jelentős magterület:
 - az „újjáalakult” visegrádi központ (XIX. századra visszanyúló gyökerek): KMT-alapú feldolgozóipar, növekvő nyugati integráció
 - a „fennmaradt” délkeleti központ: súlyos strukturális gondok, könnyű- és élelmiszeripar magas részaránya, de **potenciális növekedési tartalék**
- Az északnyugati és délkeleti csoport fő eltérése:
 - a délkeleti országok hozzáadottérték (GVA)-szerkezetében az ipar az EU25 átlagának megfelelő (20%), és kiemelkedően magas a mezőg. aránya (10%)
 - az északkeleti országokban az ipar GVA-aránya 27%-os → **KMT-alapú feldolgozóipar kitüntetett szerepe a gazdasági átalakulásban**

Az új ipari térszerkezet sajátosságai II.

- Egy példa: az ipari bruttó hozzáadott érték (GVA) területi különbségei Szerbiában (2005, Koszovó nélkül)
- Közép-Szerbia: innovatívabb, tőkeerősebb ipar
- Vajdaság: alacsony technológiai szegmensbe tartozó iparágak jobb teljesítménye
- **Gyengeség:** a közepes és magas technológiai szegmensbe tartozó *hazai tulajdonú* iparágak nem képesek kellően magas GVA-t elérni és tartós versenyelőnyöket teremteni; a hagyományos könnyűipar függő helyzetű, az értéklánc alacsony fokain áll

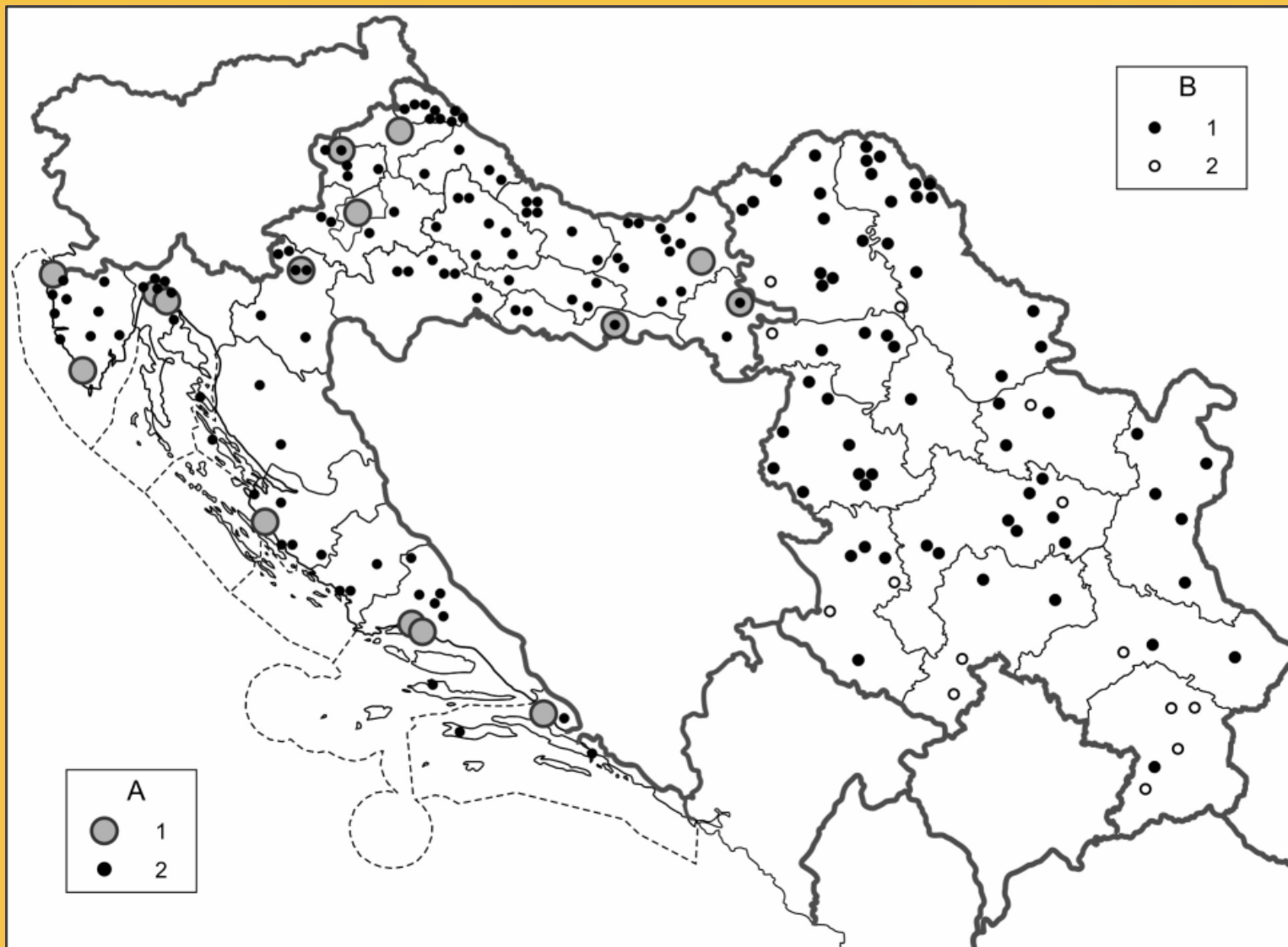

Az ipari újraszerveződés formái

- Az ezredforduló után a Nyugat-Balkán nagy részében az újraszerveződés és az európai gazdasági integráció folyamatai váltak meghatározóvá
 - erősödő közös vonások
 - erősödő KMT-beáramlás, felzárkózás
 - előrelépés a tényezőintenzitási létra mentén (munka → skála → tudásintenzív)
- Eltérő integrációs formák, differenciált tér:
 - szlovén út: a visegrádi országoktól is eltérő, belső erőforrásokra, erős humántőkére és innovációra alapozott növekedés
 - visegrádi országok mintájára lezajló iparfejlődés
 - gyengén integrált térségek (~periférikus régiók)
 - szuperperifériák, integrálatlan térségek
- Az EU-integráció és regionális politika, állami befektetésösztönzés
- Koncentrált fejlesztés: ipari parkok és vállalkezési övezetek (valós, hatékony fejlesztő eszköz vagy formális cím?)

Szabadkereskedelmi és vállalkozási övezetek (Horvátország); működő és tervezett ipari parkok (Szerbia)

Összefoglalás

- A területi különbségek növekedésében a poszt szocializmus általános és a nyugat-balkáni átalakulás specifikus vonásai is közrejátszottak
- A Nyugat-Balkánt, elsősorban szuperperiférikus tereit és konfliktuszónáit különösen erősen érintették a destruktív dezindusztrializációs formák
- Speciális problémák: ipari összeomláson keresztülment terek nagyobb száma, „premodern” posztindusztrializmus
- A KMT-alapú iparfejlődés elmaradása a visegrádi országoktól: **fáziskésés** vagy **tartós különbség**? Értékes vállalati funkciók vagy csak tömeggyártás?
- Kiemelkedően erős dualitással rendelkező ipar, a hazai tőkeképződés elégtelen foka → szigetszerűség, „sivatagi katedrálisok” veszélye
- Az ezredfordulótól felgyorsuló európai integráció, de eltérő integrációs formák, fennmaradó térbeli széttagoltság

→ „Európába, de (sajnos) nem mindahányan”

Köszönöm a figyelmet!

